

Michał Przybylski*

Polityka społeczna a wybrane problemy młodej dorosłości¹

Social policy versus selected issues of young adulthood: The article focuses on the problems experienced by a special category of people, namely young adults, in the context of social policy in Poland. The first section provides an overview of contemporary Polish research in social sciences related to young adults. The second one focuses on the available data on the employment, housing conditions and demographic behaviour of young Poles. The third section discusses selected social policies directly or indirectly related to this target group. The article concludes with a set of recommendations for policy makers in the areas crucial for achieving the completed adulthood.

Słowa kluczowe: *młodzi dorośli, polityka społeczna, rynek pracy w Polsce, warunki mieszkaniowe*

Keywords: *young adults, social policy, labour market in Poland, housing conditions*

* Doktorant w Katedrze Socjologii Stosowanej i Pracy Socjalnej Uniwersytetu Łódzkiego; e-mail: przybylski_michal@wp.pl.

Wstęp

Miniony okres, mający swój początek w roku 2004, przyniósł w Polsce liczne zmiany. Niewątpliwie bardzo istotnym wydarzeniem było oficjalne wstąpienie do struktur Unii Europejskiej, w konsekwencji czego ustawodawstwo i realizowane w kraju polityki musiały ulec procesowi dostosowania do regulacji o charakterze ponadnarodowym. Wspomniana akcesja

---

¹ Artykuł powstał w wyniku realizacji badań prowadzonych w ramach projektu badawczego „Polityki publiczne na rzecz pełnej dorosłości w Polsce” o numerze 2014/15/B/HS5/03284 finansowanego przez Narodowe Centrum Nauki. Kierownikiem projektu jest dr hab. Jolanta Grotowska-Leder, prof. UŁ.

sprawiła również, że Polska w znacznie większym stopniu zintegrowała się ze wspólnotą międzynarodową w obszarach społeczno-ekonomicznych, co przełożyło się na zwiększenie się świadomości o sytuacji socjalnej w Polsce i w krajach członkowskich Unii Europejskiej².

Drugim ważnym wydarzeniem w minionych latach był wybuch kryzysu finansowego w Stanach Zjednoczonych Ameryki na przełomie lat 2007/2008, który szybko swoim zasięgiem objął także państwa Unii Europejskiej. Wstrząs był na tyle silny, że zachwiał gospodarką w skali globalnej. Załamanie koniunktury doprowadziło między innymi do wzrostu poziomu bezrobocia, pogorszenia się warunków zatrudnienia, zwiększenia elastyczności pracy. Nie ma zgody co do tego, czy można współcześnie mówić o zakończeniu kryzysu, jednakże niewątpliwie przyczynił się on do zmiany krajobrazu społeczno-gospodarczego również w Polsce.

Celem niniejszego artykułu jest zwrócenie uwagi na problematykę specyficznej kategorii społecznej, która także odczuła oba wspomniane wydarzenia – młodych dorosłych. Jest to nie tylko zbiorowość relatywnie słabo reprezentowana w polskich badaniach prowadzonych przez reprezentantów nauk społecznych, ale także definiowana przez naukowców na różne sposoby, czemu poświęcony będzie pierwszy rozdział pracy. Przeprowadzony przegląd literatury obejmował publikacje książkowe, czasopisma naukowe oraz raporty z badań z zakresu nauk społecznych publikowanych po roku 2003. W drugiej części omówione zostaną wybrane zjawiska i problemy³ odnoszące się do i dotyczące młodych dorosłych w Polsce na podstawie publikacji przygotowywanych przez Główny Urząd Statystyczny oraz danych Eurostatu i tych zamieszczonych w Banku Danych Lokalnych. Posłuży to za punkt wyjścia dla części trzeciej artykułu, w której przeanalizowane zostaną wybrane rozwiązania polityki społecznej wspierające młodych dorosłych realizowane w Polsce. W zakończeniu niniejszego tekstu pojawią się rekomendacje dla aktorów odpowiedzialnych za tworzenie i wdrażanie polityk publicznych w Polsce w obszarze młodej dorosłości i problemów związanych z tym etapem życia.

² J. Auleytner, *Polityka społeczna w Polsce i w świecie*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej TWP w Warszawie, Warszawa 2011.

³ W socjologii problemów społecznych problem ma charakter publiczny i można go za R. Marisem zdefiniować jako takie wzory zachowania ludzkiego lub warunki społeczne, które przez znaczną część ludności lub silne grupy wpływu są postrzegane jako zagrażające destabilizacji społeczeństwa. Jednocześnie ważnym aspektem tak rozumianego problemu jest możliwość jego rozwiązania lub zaradzenia mu; K. Frysztacki *Socjologia problemów społecznych*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2009, s. 20.

Młodzi dorośli w polskich badaniach społecznych

W latach 2004–2015 nieliczne badania wczesnej dorosłości były prowadzone przede wszystkim w poszczególnych obszarach tematycznych, takich jak rynek pracy, edukacja, tożsamość i rodzina. Relatywnie najwięcej prac naukowych odnosi się do młodych Polaków w kontekście rozpoczynania kariery zawodowej i sytuacji na rynku pracy. Martę Chyłę zainteresowała ocena własnych szans zawodowych dokonana przez ściśle określoną grupę młodych dorosłych – studentów kończących edukację⁴. Badanie przeprowadzone w pierwszych latach ostatniego globalnego kryzysu finansowego potwierdza obraz wyłaniający się z komunikatów CBOS, raportów GUS czy danych publikowanych przez Eurostat. Co prawda, sytuacja na rynku pracy uległa poprawie w porównaniu z okresem sprzed przystąpienia Polski do Unii Europejskiej, jednakże nadal wiele młodych osób styka się z trudnościami w znalezieniu pracy w zawodzie między innymi z powodu „blokowania” etatów przez starszych pracowników. Ponadto rynek uległ segmentacji (pracownicy stali i czasowi), co sprawiło, że nie wszyscy młodzi byli w stanie sprawnie poruszać się w zastanej rzeczywistości. Istniejące bariery są w pewnym stopniu pokonywane przy pomocy znajomości, które pozwalają na znalezienie bardziej stabilnej, satysfakcjonującej pracy.

Piotr Arak stwierdza z kolei wprost, że młodzi (do 24 roku życia i kategoria 18–26 lat) nie mają kompetencji, na które zgłaszają zapotrzebowanie pracodawcy⁵. Co więcej, sami zainteresowani przyznają, że szkoły i uczelnie wyższe nie przekazują im wiedzy i umiejętności, które mogłyby im pomóc w odnalezieniu się na rynku pracy. By rozwiązać problem relatywnie wysokiego bezrobocia wśród osób młodych, autor rekomenduje wydłużanie czasu edukacji, co ma przynieść pozytywne rezultaty w przyszłości, gdy sytuacja na polskim rynku pracy ulegnie poprawie.

Inne spojrzenie prezentuje Alfred Czesła⁶. Podkreśla on gotowość młodych ludzi (wiek 18–25 lat) do pracy, a sytuację pozostawania bez zatrudnienia tłumaczy przede wszystkim rzeczywistością społeczno-gospodarczą. Co ciekawe, młodzi respondenci A. Czesła dobrze oceniali działalność urzędów pracy, oferujących osobom bezrobotnym różnego rodzaju kursy i staże.

⁴ M. Chyłą, *Absolwenci w kleszczach kryzysów? Analiza sytuacji osób kończących studia na tle przemian rynku pracy*, „Kultura i Edukacja” 2013, nr 4(97), s. 135–148.

⁵ P. Arak, *Wejście młodych ludzi na rynek pracy. Oczekiwania i możliwości realizacji*, „Polityka Społeczna” 2013, nr 10(475), s. 5–10.

⁶ A. Czesła, *Bezrobocie młodzieży na Warmii i Mazurach*, „Polityka Społeczna” 2006, nr 2(383), s. 19–24.

Idąc dalej, kwestie związane z życiem rodzinnym młodych dorosłych były drugimi najczęściej analizowanymi przez polskich przedstawicieli nauk społecznych. Biograficzne badanie Katarzyny Palus na próbie 36 młodych dorosłych w wieku 21–30 lat odnosi się do postrzegania przez młodych ludzi życia w pojedynkę⁷. Wśród osób objętych analizą badaczka zauważyła pełną świadomość wad i zalet wynikających z bycia singlem, jak również współwystępowanie pozytywnych i negatywnych aspektów życia bez partnera. Lucynę Bakierę zainteresowały z kolei poglądy młodych dotyczące małżeństwa⁸. Z przeprowadzonego badania wyłania się obraz pokolenia, które z jednej strony przejawia negatywny stosunek do instytucji małżeństwa, z drugiej jednak traktuje je jako szansę na zrealizowanie swoich potrzeb prywatnych i zawodowych. Można więc stwierdzić, że w przypadku młodych dorosłych w Polsce, zarówno życie w pojedynkę, jak i małżeństwo, są dwoma różnymi drogami dalszego życia z charakterystycznymi dla każdej z nich wadami i zaletami. Podobne wnioski wynikają z badania Aldony Żurek, która podkreśla, że w porównaniu z minionymi dekadami coraz rzadziej można spotkać się z przymusowymi małżeństwami, a coraz częściej ze sformalizowanymi związkami, które są skutkiem dobrze przemyślanych decyzji młodych osób (18–30 lat)⁹.

Mając na uwadze obszar rodziny, warto nawiązać także do „syndromu opóźnienia” opisanego przez Katarzynę Slany, rozumianego jako przesuwająca się granicę wieku, w którym podejmowana jest decyzja o założeniu rodziny i własnego gospodarstwa domowego¹⁰. Analizując zjawisko, badaczka zauważa, że polityka społeczna powinna zmierzać do tego, by łączenie pracy zawodowej z reprodukcją i opieką nad dzieckiem było łatwiejsze. Szczególnie ważną przyczyną opóźnienia decyzji o założeniu własnej rodzi-

⁷ K. Palus, *Zalety i wady życia w pojedynkę w percepcji młodych dorosłych nie posiadających partnera*, „Roczniki Socjologii Rodziny” 2011, t. XX [*Zalety i wady życia w rodzinie i poza rodziną*], s. 55–72.

⁸ L. Bakiera, *Postawy młodych dorosłych wobec małżeństwa*, „Psychologia Rozwojowa” 2008, t. 13, nr 3, s. 67–78.

⁹ A. Żurek, *Orientacja na małżeństwo młodych singli*, „Roczniki Socjologii Rodziny” 2006, t. XVII [*Obrazy życia rodzinnego z perspektywy interdyscyplinarnej*], s. 27–46. Warto także wspomnieć o doświadczaniu ojcostwa i macierzyństwa przez młodych dorosłych; zob. D. Gębuś, *Rodzina a kariera zawodowa – dylematy współczesnych młodych kobiet*, „Acta Universitatis Lodzianis. Folia Sociologica” 2014, nr 51; K. Dzwonkowska-Godula, *Ojcostwo jako instytucja i doświadczenie w świetle wypowiedzi młodych wykształconych ojców*, „Acta Universitatis Lodzianis. Folia Sociologica” 2011, nr 39.

¹⁰ K. Slany, *Socjo-demograficzne aspekty „syndromu opóźnienia” i jego konsekwencje dla polityki społecznej*, „Roczniki Socjologii Rodziny” 2006, t. XVII [*Obrazy życia rodzinnego z perspektywy interdyscyplinarnej*], s. 13–25.

ny jest bezrobocie kobiet i tym samym to właśnie w tym obszarze powinny interweniować władze centralne i samorządowe.

Kolejnym nurtem analiz wczesnej dorosłości są te odnoszące się do tożsamości ludzi młodych. Badanie przeprowadzone wśród studentów przez Ewę Budzyńską potwierdza przypuszczenia, że współcześnie osoby młode są skoncentrowane przede wszystkim na zdobyciu wykształcenia, które w przyszłości ma stanowić gwarancję zatrudnienia prowadzącego do osiągnięcia stabilizacji życiowej¹¹. To sprawia, że decyzje matrymonialne i prokreacyjne są odsuwane w czasie aż do momentu, w którym młody dorosły uzna, że jego pozycja zawodowa jest relatywnie bezpieczna.

Mówiąc o odraczeniu decyzji o założeniu rodziny, warto przytoczyć artykuł A. Brzezińskiej, R. Kaczana, K. Piotrowskiego i M. Rękosiewicza, w którym autorzy referują wyniki badania przeprowadzonego wśród blisko 360 osób sprawnych i z niepełnosprawnościami w wieku 18–30 lat¹². Przede wszystkim w toku analiz zauważono, że decyzje podejmowane przez młodych dorosłych na kolejnych etapach swojego rozwoju są warunkowane w znacznej mierze przez status edukacyjny, rodzaje podejmowanych aktywności w obszarze rodzinnym i zawodowym oraz dojrzałość psychiczną związaną z systemem przekonań odnoszących się do własnego życia i jego przebiegu.

Przegląd badań odnoszących się do problematyki wczesnej dorosłości warto podsumować omówieniem raportu autorstwa Krystyny Szafraniec, który stanowi w polskiej nauce właściwie jedyną całościową próbę przedstawienia sytuacji młodych Polaków – w dokumencie definiowanych jako osoby znajdujące się w wieku od 15 do 29 lat¹³. Rekomendacje dla polityk publicznych przedstawione w ostatniej części omawianej pracy, poprzedzają rozdziały poświęcone życiowym aspiracjom i oczekiwaniom młodych osób, sytuacji demograficznej, edukacji i przejściu na rynek pracy, poglądom na kwestie związane z zakładaniem rodziny i małżeństwem, sposobom spędzaniu wolnego czasu oraz postawom politycznym i zdrowiu.

K. Szafraniec nie tylko stara się uporządkować w możliwie holistyczny sposób wiedzę o sytuacji i postawach młodych Polek i Polaków, ale również stawia bardzo ważne pytania w kontekście rozważań o kształcie polityki społecznej. Pisze bowiem: *Jak postrzegają się nawzajem i co o sobie wiedzą dorośli i młodzież? Jak przedstawiają się ich wzajemne relacje? Tę klasyczną*

¹¹ E. Budzyńska, *Młodzież europejska wobec aksjonormatywnych wyborów. Perspektywa międzygeneracyjna*, „Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Sociologica” 2014, nr 48, s. 67–84.

¹² A. Brzezińska, R. Kaczan, K. Piotrowski, M. Rękosiewicz, *Odroczona dorosłość: fakt czy artefakt?*, „Nauka” 2011, nr 4, s. 67–107.

¹³ K. Szafraniec, *Młodzi 2011*, Kancelaria Prezesa Rady Ministrów, Warszawa 2011.

opozycję (dorośli–młodzież) równie dobrze można zastąpić szerszą: młodzież i społeczeństwo i zapytać, kto jest dla kogo większym problemem. Z perspektywy przeciętnego Kowalskiego odpowiedź na tak postawione pytanie będzie jedna: oczywiście młodzież! (...) nawyk narzekania na nią jest tak powszechny i tak głęboko zakorzeniony, że dotyczy on nawet tych, którzy sami są jego ofiarami. Bo jak nie ulec stereotypom, którymi operują wszyscy i które są wszędzie? Dla rodziców i nauczycieli nigdy nie jest się wystarczająco doskonałym. Dla polityków nigdy wystarczająco zaspokojonym i cierpliwym. Dla dziennikarzy zawsze jest się szokującym, bezradnym lub groźnym¹⁴.

Profesor K. Szafraniec podkreśla więc, że ludzie młodzi stanowią swoje obciążenie dla pozostałych współobywateli. Autorka raportu proponuje jednak, by spróbować odwrócić to myślenie i zacząć zwracać uwagę na presję, której poddawani są ludzie młodzi przez starsze pokolenia. Zamiast wsparcia, spotykają się raczej z etykietowaniem, stereotypami i brakiem zrozumienia. Analizując rzeczywistość w ten sposób, możemy dojść do wniosku, że to społeczeństwo staje się problemem dla młodych dorosłych. Jeżeli jednak przedstawiciele pokoleń młodszych i starszych mieliby koegzystować na zasadach partnerskich, to, jak pisze Szafraniec, wymagałoby to: *wzajemnego zrozumienia (...) [i] solidarności pokoleniowej, bardzo trudnej do zrealizowania w warunkach pełzającego kryzysu ekonomicznego i demograficznej nierównowagi*¹⁵. To z kolei prowadzi do, jak się wydaje, istotnego postulatu rozwoju Polski opartego na: *kompleksowym podejściu dającym szansę na poprawę sytuacji życiowego startu młodych, [a zarazem tworzącym] warunki dla aktywnej starości i tzw. srebrnej gospodarki*¹⁶.

Jak można zauważyć, problematyka wczesnej dorosłości w krajowej literaturze naukowej z ostatnich kilkunastu lat pojawia się relatywnie rzadko. W dodatku gdy takie analizy się pojawiają, to są one ograniczone do wybranego obszaru życia społeczno-gospodarczego. Należy też zwrócić uwagę na dostrzegalny brak analiz poświęconych polityce mieszkaniowej wobec młodych dorosłych i ich sytuacji mieszkaniowej. Jest to szczególnie zaskakujące w kontekście świadomości występowania w Polsce „syndromu opóźnienia”. Można przypuszczać, że brak lub utrudniony dostęp do swojego mieszkania odgrywa ważną rolę w trakcie podejmowania decyzji o założeniu i prowadzeniu własnego gospodarstwa domowego. Należy wreszcie podkreślić istnienie wyraźnej luki w postaci analiz sytuacji młodych dorosłych jako odbiorców szeroko rozumianej polityki społecznej.

¹⁴ *Ibidem*, s. 382.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Ibidem*, s. 390.

Wybrane problemy młodej dorosłości w Polsce

Młodzi dorośli jako kategoria społeczna, jak wykazano w części pierwszej artykułu, są definiowani przez pryzmat przedziałów wiekowych, przy czym badacze przyjmują różne granice wyznaczające początek i koniec okresu wczesnej dorosłości. Jak zauważa Magdalena Rek-Woźniak, operacjonalizacja kategorii młodych dorosłych na podstawie przedziału wieku 25–29 lat byłaby najbardziej zasadna, ponieważ: *z dotychczasowych badań wynika, że w społeczeństwie polskim, podobnie jak w wielu współczesnych rozwiniętych społeczeństwach, jest to przedział wieku, w którym dokonują się najważniejsze wydarzenia i procesy charakterystyczne dla osiągnięcia „społecznej dojrzałości” definiowanej przez podjęcie pracy i założenie własnego gospodarstwa domowego (rodziny, prokreacji), a więc także kluczowe z punktu widzenia osiągnięcia pozycji społecznej*¹⁷. Jednakże pojawia się w tym miejscu problem dostępności danych, gdyż: *o ile dane dotyczące edukacji coraz częściej są prezentowane oddzielnie dla „młodszych i starszych” młodych (np. 15–24, 25–29, 30–35 lat), o tyle możliwość śledzenia (zwłaszcza długookresowych zmian położenia młodych ludzi na rynku pracy jest zazwyczaj ograniczona podziałem na kategorie 15–24 i 25–34 lata*¹⁸. Mając na uwadze ograniczenia publikowanych danych, w dalszej części artykułu będą przedstawiane te dla osób w wieku 25–29 lat, a jeżeli nie będzie to możliwe, przedział wiekowy zostanie rozszerzony do 34. roku życia.

Jednym z problemów, z którymi borykają się młodzi ludzie w Polsce, jest szeroko rozpowszechnione zatrudnienie tymczasowe, rozumiane jako praca w ramach umowy cywilnoprawnej, umowy o zastępstwo lub umowy o pracę na czas określony (tabela 1). W zależności od roku, w okresie 2004–2015 zatrudnionych w ten sposób było od blisko 34% do 44% wszystkich młodych w wieku od 25 do 29 lat, przy średniej unijnej wynoszącej 19% w 2004 r. i 23% w 2015. Sprawia to, że Polska znajduje się wśród państw, takich jak Hiszpania, Portugalia i Słowenia, w których tymczasowe zatrudnienie jest na porównywalnie wysokim poziomie. Warto podkreślić, że relatywnie częściej takiego zatrudnienia doświadczają kobiety (różnice od 2 do 4 punktów procentowych), co jest zjawiskiem ogólnoeuropejskim.

Należy oczywiście mieć na uwadze, że nie wszyscy pracujący tymczasowo są do tego zmuszeni sytuacją życiową; dla niektórych młodych jest to świadomy wybór kariery w wolnych zawodach. Powszechność zjawiska jest

¹⁷ M. Rek-Woźniak, *Młodzi dorośli. Wzory ruchliwości społecznej w okresie transformacji systemowej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2016, s. 103.

¹⁸ *Ibidem*, s. 84.

Tabela 1. Udział młodych osób (25–29 lat) zatrudnionych tymczasowo wśród wszystkich zatrudnionych młodych osób w Polsce w latach 2004–2015 (w %)

	2004	2007	2010	2013	2015
Ogółem	33,8	39,1	37,9	40,9	43,8
Kobiety	34,8	41	38,9	43,2	46,9
Mężczyźni	33	37,4	37	39	41,1

Źródło: na podstawie danych Eurostatu, *Young temporary employees as percentage of the total number of employees, by sex, age and country of birth*.

jednak niewątpliwie jedną z barier utrudniających lub wręcz uniemożliwiających osiągnięcie stabilności życiowej i zawodowej.

Drugą trudnością stojącą na drodze ku pełnej samodzielności może być praca w niepełnym wymiarze godzin i wiążące się z tym osiągnięcie niższych dochodów (tabela 2). W okresie 2004–2015, w zależności od roku, spośród wszystkich młodych dorosłych zatrudnionych w niepełnym wymiarze godzin, od 30% do 50% z nich pracowało tak z przymusu, tzn. z powodu trudności w znalezieniu pracy na pełen etat. W przeciwieństwie do omawianych umów tymczasowych, sytuacja na tle państw członkowskich UE nie jest w Polsce aż tak zła – średnia unijna w 2004 r. wynosiła 30,7%, w 2010 r. 38,5%, a w 2015 r. 42,1%. Na poziomie kraju zauważalna jest jednak wyraźna różnica w skali zjawiska w zależności od płci. W przypadku tego wskaźnika to mężczyźni wyraźnie częściej podejmują się przymusowego zatrudnienia w niepełnym wymiarze godzin. Są to dane trudne do zinterpretowania, ale można dzięki nim wskazać jedną ze słabych stron polskiego rynku pracy i jednocześnie obszary, na które powinni zwrócić uwagę twórcy rozwiązań z zakresu polityki społecznej.

Tabela 2. Udział młodych osób (25–29 lat) zatrudnionych w niepełnym wymiarze godzin z przymusu wśród wszystkich zatrudnionych młodych osób w niepełnym wymiarze godzin w Polsce w latach 2004–2015 (w %)

	2004	2007	2010	2013	2015
Ogółem	50,4	35,8	30,3	44,5	46,3
Kobiety	44,7	34,2	28,5	42,3	41,4
Mężczyźni	60	39,1	34,2	49	56,9

Źródło: na podstawie danych Eurostatu, *Involuntary part-time employment as percentage of the total part-time employment for young people by sex and age*.

Analizując warunki pracy młodych dorosłych w Polsce, warto też odnieść się do kwestii wynagrodzeń. Z punktu widzenia dostępnych danych

niemożliwe jest przedstawienie dochodów w wieku 25–29 lat na tle pozostałych grup wiekowych. Według Eurostatu w 2015 r. w Polsce przeciętny roczny ekwiwalentny dochód do dyspozycji netto w grupie wiekowych 18–24 lata, 25–49 i 50–64 lata wynosił odpowiednio ok. 5700 euro, 6700 euro i 6550 euro¹⁹. Potwierdzałoby to intuicyjne przekonanie, że przynajmniej w początkowych etapach kariery zawodowej ludzie młodzi mogą liczyć na przeciętnie niższe wynagrodzenie od osób 30-letnich i starszych. Pamiętając o ograniczeniach wynikających z dostępności danych, warto także zwrócić uwagę na zasięg zjawiska pracy niskopłatnej wśród wszystkich osób pracujących. W 2014 r. – ostatnim, dla którego są dostępne dane – w Polsce ok. 23,5% wszystkich zatrudnionych należało do grupy otrzymującej niskie wynagrodzenia, co oznacza dochód nie wyższy niż $\frac{2}{3}$ mediany narodowej płacy godzinowej. Tym samym polscy pracownicy, w tym także młodzi dorośli, na tle innych krajów Unii Europejskiej byli relatywnie bardziej zagrożeni doświadczeniem tego zjawiska (średnia UE wynosiła ok. 17%)²⁰. Kończąc ten wątek, warto zejść na poziom regionalny i podkreślić różnice przeciętnych wynagrodzeń między poszczególnymi województwami, co z perspektywy polityki społecznej jest też istotne, ponieważ na etapie projektowania jej powinno uwzględniać się uwarunkowania lokalne. Przy przeciętnym miesięcznym wynagrodzeniu brutto w Polsce w 2015 r. wynoszącym 4150 zł, różnice między województwami o przeciętnie najniższych i przeciętnie najwyższych wynagrodzeniach wynosiła ok. 1600 zł (warmińsko-mazurskie: 3495 zł, mazowieckie: 5100 zł)²¹.

Z sytuacją zawodową i szansami na rynku pracy jest też związany przytoczony wcześniej „syndrom opóźnienia” (wykres 1). W Polsce już ponad połowa osób w wieku 25–29 lat nadal mieszka z rodzicami. W związku z tym nie powinien także zaskakiwać fakt, że w okresie 2004–2015 mediana wieku nowożeńców zawierających związek małżeński po raz pierwszy w Polsce wzrosła o 2 lata zarówno w przypadku kawalerów, jak i panien – odpowiednio z 26,3 do 28,4 oraz z 24,3 do 26,3 lat²². Jeszcze większy przyrost został odnotowany w przypadku mediany wieku rodzenia i mediany

¹⁹ Wskaźnik: *Mean and median income by age and sex – EU-SILC survey*, <http://ec.europa.eu/eurostat>.

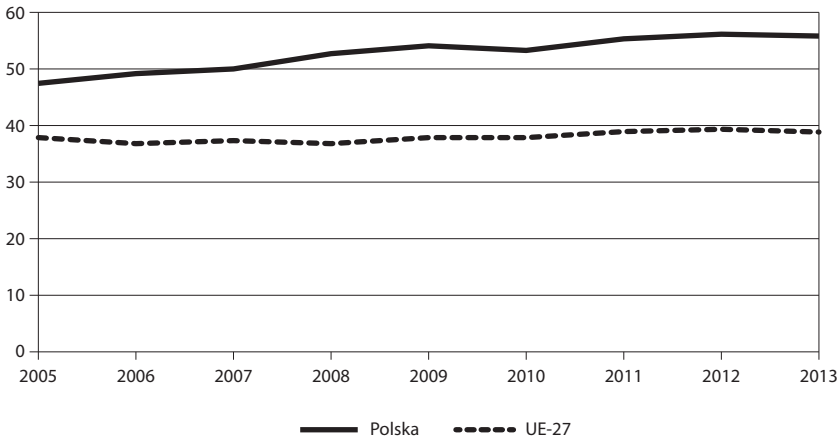
²⁰ Wskaźnik: *Low-wage earners as a proportion of all employees (excluding apprentices) by sex*, <http://ec.europa.eu/eurostat>.

²¹ Bank Danych Lokalnych, wskaźnik: *Przeciętne miesięczne wynagrodzenia brutto*, <https://bdl.stat.gov.pl/BDL/start>.

²² Baza Demografia, wskaźnik: *Mediana wieku – nowożeńców zawierających związek małżeński po raz pierwszy według miejsca zamieszkania*, <http://demografia.stat.gov.pl/bazademografia/Tables.aspx>.

wieku rodzenia pierwszego dziecka – odpowiednio z 27,1 w 2004 r. do 29,7 lat w 2015 r. i z 25 do 27,6 lat²³.

Wykres 1. Udział młodych osób (25–29 lat) mieszkających z rodzicami w UE i w Polsce w latach 2005–2013* (w %)

* Dane prezentowane dla Unii Europejskiej nie uwzględniają Chorwacji, która została 28 członkiem tej organizacji 1 lipca 2013 r.

Źródło: na podstawie danych Eurostatu, *Share of young people living with their parents by sex and age*.

Trzeba również podkreślić rolę możliwości wynajęcia lub kupna własnego mieszkania. Jak zostało zasygnalizowane wcześniej, w przeanalizowanej literaturze problematyka sytuacji mieszkaniowej młodych dorosłych nie pojawiała się. Badanie przeprowadzone na zlecenie jednego z banków w 2013 r. na reprezentatywnej grupie osób w wieku 20–35 dostarcza jednak pewnej wiedzy w tym obszarze²⁴. Jak się okazało, połowa spośród pracujących respondentów zarabiała nie więcej niż 2 tys. zł netto, a kolejne 20% badanych zarabiało od 2 do 3 tys. zł, co niewątpliwie przekłada się na ograniczoną możliwość wynajęcia mieszkania na wolnym rynku. 40% respondentów wciąż mieszkało z rodzicami lub z innymi członkami rodziny, 30% w mieszkaniu własnym lub partnera, a jedynie 20% deklарowało wynajem

²³ *Ibidem*, wskaźnik: *Urodzenia według kolejności urodzenia dziecka i poziomu wykształcenia matki oraz wiek środkowy matek*.

²⁴ Deutsche Bank Polska, *Sondaż: Dla młodych własne mieszkanie to luksus*, <https://www.deutschebank.pl/biuro-prasowe/raporty-i-analizy/kategoria-materialy-analityczne/sondaz-dla-młodych-własne-mieszkanie-to-luksus-.html> [dostęp: 31 stycznia 2017 r.].

lokum. Blisko połowa badanych przyznała, że wyższe dochody przyczyniłby się do poprawy ich sytuacji mieszkaniowej, a ¼ wyraziła oczekiwania względem rządowych programów dofinansowujących kredyty, jak również lepszych warunków proponowanych przez instytucje bankowe pożyczek.

Dane publikowane przez Eurostat pozwalają również na poznanie zasięgu zjawiska poważnej deprivacji mieszkaniowej w Polsce wśród osób młodych (tabela 3)²⁵. Należy podkreślić, że w analizowanym okresie udział ludzi młodych ogółem doświadczających złej sytuacji mieszkaniowej zmalał 3-krotnie, choć nadal pozostaje wyższy od średniej unijnej o kilka punktów procentowych.

Tabela 3. Udział młodych osób (25–29 lat) doświadczających poważnej deprivacji mieszkaniowej wśród wszystkich osób młodych w Polsce w latach 2005–2015 (w %)

	2005	2007	2010	2013	2015
Ogółem	31	25,5	15	12,2	10,4
Kobiety	28,5	24,4	15,4	12,8	10,5
Mężczyźni	33,5	27,2	14,6	11,6	10,3

Źródło: na podstawie danych Eurostatu, *Severe housing deprivation rate by age, sex and poverty status – EU-SILC survey*.

Znacznie trudniejsza jest jednak sytuacja mieszkaniowa osób w wieku 25–29 lat, które wykazują się niskimi dochodami (poniżej 60% krajowej mediany dochodu ekwiwalentnego), co przekłada się na życie w warunkach zagrażających ubóstwem (tabela 4). Co prawda, również wśród najbiedniejszych młodych dorosłych poważna deprivacja mieszkaniowa wyraźnie zmniejszyła się w latach 2005–2015, ale wciąż osoby o niskich dochodach są przeciętnie dwukrotnie częściej zagrożone złą sytuacją lokalem od swoich rówieśników o wyższych zarobkach.

Z przedstawionych danych wyłania się obraz polskiej rzeczywistości, w której ludziom młodym w osiągnięciu pełnej dorosłości, rozumianej jako: *pełną osobistą autonomię i niezależny sposób życia*²⁶, zagrażają między innymi niestabilność na rynku pracy, relatywnie niskie dochody, trudności ze znalezieniem zatrudnienia na pełen etat, co z kolei może prowadzić

²⁵ Poważna deprivacja mieszkaniowa jest definiowana jako udział populacji żyjącej w mieszkaniu przeludnionym i wykazującym się co najmniej jedną z poniższych cech uznawanych za wskaźniki deprivacji mieszkaniowej: a) przeciekający dach, b) brak wanny/prysznic i toalety w mieszkaniu, c) mieszkanie uznawane za słabo oświetlone.

²⁶ R. Bendit, *Youth-Life and the process of leaving home in Europe* [w:] *Youth and Housing in Germany and the European Union*, 1999, s. 21.

Tabela 4. Udział młodych osób (25–29 lat) zagrożonych ubóstwem doświadczających poważnej deprivacji mieszkaniowej wśród osób młodych zagrożonych ubóstwem w Polsce w latach 2005–2015 (w %)

	2005	2007	2010	2013	2015
Ogółem	46,6	50,1	35,9	23,4	21,4
Kobiety	43,9	43,8	37,8	25,3	19,7
Mężczyźni	49	56,6	34,1	21,3	23,1

Źródło: jak pod tabelą 3.

do trudności z wynajęciem lub kupnem mieszkania, a nawet mieszkanie w bardzo złych warunkach lokalowych. Niewątpliwie, są to wyzwania, na które może i powinna odpowiadać realizowana polityka społeczna.

Polityka społeczna na rzecz młodych dorosłych w Polsce

Analizując wybrane polskie rozwiązania z zakresu polityki społecznej na rzecz ludzi młodych, należy najpierw osadzić je w kontekście członkostwa Polski w strukturach Unii Europejskiej. W grudniu 2001 r., podczas spotkania Rady Europejskiej w Laeken, przedstawiciele państw członkowskich zauważyli, że jednym z wyzwań, przed jakimi stoi wspólnota, jest przybliżenie przede wszystkim młodym obywatelom idei europejskich i zasad funkcjonowania tej organizacji²⁷. Cztery lata później, w marcu 2005 r., Rada Europejska przyjęła Europejski pakt na rzecz młodzieży, w którym stwierdzono między innymi, że ludzie młodzi muszą odegrać kluczową rolę w rozwoju UE i tym samym należy podjąć różnego rodzaju działania – w tym w obszarach rynku pracy, edukacji, aktywności obywatelskiej. W dokumencie wprost stwierdzono, iż: *szczególne potrzeby młodych ludzi powinny być brane pod uwagę przez działaczy na szczeblu lokalnym, regionalnym, krajowym i europejskim, tak by zagadnienia dotyczące młodzieży we wszystkich właściwych politykach otrzymały większe znaczenie*²⁸. Konsekwencją między innymi tych działań było zobowiązanie państw członkowskich przez Komisję Europejską do opracowania planu wdrożenia „Gwarancji dla młodzieży” (dalej: PWG) do grudnia 2013 r. W tym też miesiącu Ministerstwo Pracy

²⁷ Rada Europejska, *Deklaracja z Laeken w sprawie przyszłości Unii Europejskiej*, <http://oide.sejm.gov.pl/oide/images/files/dokumenty/konkluzje/laeken200112.pdf> [dostęp: 31 stycznia 2017 r.].

²⁸ Rada Europejska, *Rezolucja Rady i przedstawicieli rządów Państw Członkowskich zgromadzonych w Radzie w sprawie wychodzenia naprzeciw obawom młodych ludzi w Europie...* (2005/C 292/03/), [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX%3A42005X1124\(03\)](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX%3A42005X1124(03)) [dostęp: 31 stycznia 2017 r.].

i Polityki Społecznej wraz z Ministerstwem Infrastruktury i Rozwoju opublikowało stosowny dokument²⁹, który w październiku 2015 r. został zaktualizowany³⁰.

Na poziomie deklaratywnym PWG jest najbardziej kompleksowym rozwiązaniem skierowanym do młodych dorosłych i zakłada partnerskie podejście mające na celu dotarcie do osób w wieku 15–29 lat, które między innymi przedwcześnie kończą naukę, są zarejestrowanymi bezrobotnymi lub pozostają poza zatrudnieniem i edukacją (NEET). W zależności od grupy docelowej, działania na jej rzecz powinny podejmować Ochotnicze Hufce Pracy, wojewódzkie i powiatowe urzędy pracy, a także Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej (obecnie Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej), które może np. organizować konkursy na realizację projektów na szczeblu centralnym i regionalnym przez różne instytucje i organizacje. W przypadku kategorii wiekowej 25–29 lat PWG proponuje działania takie, jak:

- profilowanie pomocy w zależności od indywidualnych potrzeb,
- wydawanie bonów szkoleniowych i stażowych,
- wydawanie bonów zatrudnieniowych dla absolwentów szkół wyższych,
- wspieranie w tworzeniu miejsc pracy pozwalających na godzenie życia rodzinnego z zawodowym,
- pożyczki na rozpoczęcie działalności gospodarczej oraz na utworzenie stanowiska pracy dla osoby bezrobotnej,
- refundowanie pracodawcom kosztów ponoszonych przez okres 6 miesięcy na składki na ubezpieczenia społeczne wynikające z zatrudnienia osoby bezrobotnej.

Zaproponowane rozwiązania w kontekście młodych dorosłych odnoszą się więc przede wszystkim do aktywizacji zawodowej osób formalnie bezrobotnych. Jest to jak najbardziej poprawny kierunek działania, przy czym zwracają uwagę dwie rzeczy. Oferta wyklucza ludzi młodych, którzy z różnych powodów nie rejestrują się w urzędach pracy jako osoby bezrobotne. Tym samym oferta PWG przestaje mieć charakter powszechny. Jest to uzasadnione z punktu widzenia dostępnych źródeł finansowania, które,

²⁹ Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju, *Plan realizacji Gwarancji dla młodzieży w Polsce*, http://wup.gdansk.pl/g2/2014_08/e960b1c152fc606ae27850c7b168f5e0.pdf [dostęp: 31 stycznia 2017 r.].

³⁰ *Zaktualizowany plan realizacji Gwarancji dla młodzieży w Polsce*, <http://gdm.praca.gov.pl/documents/1152786/1155303/Zaktualizowany%20Plan%20realizacji%20Gwarancji%20dla%20m%C5%82odzie%C5%BCy%20w%20Polsce.pdf/aaf039be-b61d-493e-9deb-fc365cfa7dc5> [dostęp: 31 stycznia 2017 r.].

jak wiadomo, mają swoje ograniczenia. Środki pieniężne przewidziane na PWG stanowią drugi aspekt mogący wzbudzać niepokój. Z przygotowanego budżetu 2014–2021 wynika, że większą jego część stanowią środki unijne, co rodzi pytanie o szanse na kontynuację działań wspierających młodych dorosłych po roku 2021, zwłaszcza w kontekście kolejnego budżetu unijnego na lata 2021–2027, z którego Polska prawdopodobnie otrzyma znacznie mniej środków. Już teraz warto byłoby więc zastanowić się nad takimi rozwiązaniami systemowymi wspierającymi młodych dorosłych i związaną z nimi alokacją środków z budżetu centralnego, które byłyby w znacznie mniejszym stopniu uzależnione od wsparcia otrzymywanego z Unii Europejskiej.

Zaznaczony wyżej niepowszechny charakter rozwiązań odnosi się również do programu, który miał stanowić odpowiedź na potrzeby mieszkaniowe ludzi młodych – „Mieszkanie dla młodych” (MDM). To działanie zostało zainicjowane przez rząd w roku 2014 i jest skierowane do osób, które chcą kupić swoje pierwsze mieszkanie na rynku pierwotnym, a po zmianach także na rynku wtórnym. Grupą docelową są single i małżeństwa do 35. roku życia (w przypadku rodzin z co najmniej trojgiem dzieci kryterium wiekowe nie było brane pod uwagę). Program ma charakter pomocy pieniężnej dofinansowującej wkład własny przy spełnieniu innego wymogu w postaci zaciągniętego kredytu na co najmniej 50% wartości mieszkania, na okres przynajmniej 15 lat³¹. Wszystkie te kryteria sprawiają, że program jest niedostępny dla ludzi młodych, którzy z powodu braku pracy lub niskich dochodów nie mają zdolności kredytowej, jak również z tych samych albo jeszcze innych przyczyn nie dysponują wkładem własnym. Z punktu widzenia przytoczonych wcześniej danych, z MDM nie mogą więc korzystać ci, którzy są najbardziej zagrożeni złą sytuacją mieszkaniową.

Wydaje się, że z kolei pośrednią odpowiedzią na zjawisko coraz późniejszego zakładania rodzin w Polsce jest inny rządowy program – 500+³², realizowany od kwietnia 2016 r. Grupą docelową są rodzice, opiekunowie prawni, faktyczni opiekunowie i samodzielne matki oraz samodzielni ojcowie, którzy wychowują dziecko własne, adoptowane, małżonka lub znajdujące się pod opieką prawną. Pomoc udzielana jest w postaci świadczenia wypłacanego w kwocie 500 zł miesięcznie na dziecko; rodziny wychowujące dwójkę lub więcej dzieci mogą liczyć na adekwatnie wyższe świadczenie. Biorąc pod uwagę krótki czas realizacji programu, trudno jest oceniać jego

³¹ Program „Mieszkanie dla młodych”, <https://rodzina.gov.pl/mieszkanie/program-mieszkanie-dla-mlodych> [dostęp: 31 stycznia 2017 r.].

³² Program 500 Plus, <http://www.program500plus.pl/> [dostęp: 31 stycznia 2017 r.].

skuteczność. Jak ocenia Ryszard Szarfenberg, pewne dane na temat wpływu programu na nierówności i ubóstwo dzieci będą dostępne dopiero w drugiej połowie 2017 r.³³. Warto jednak odnieść się do tego, że świadczenie wychowawcze nie jest kierowane do wszystkich osób wychowujących dzieci. W przypadku wychowywania tylko jednego dziecka pojawia się kryterium dochodowe, które zostało ustalone na poziomie 800 zł na osobę. Rodziny z jednym dzieckiem otrzymujące wyższe wynagrodzenia nie kwalifikują się do otrzymania środków z programu 500+. Ponadto autorzy programu przewidzieli możliwość wstrzymywania wypłaty pieniędzy w części lub w całości w sytuacji, gdy zaistnieje podejrzenie marnotrawienia lub wydawania pieniędzy niezgodnie z przeznaczeniem przez beneficjenta. Rodzi to pytania o uznanie tego typu decyzji i ewentualną możliwość nieuzasadnionego odebrania lub wstrzymania wypłat środków pieniężnych. Z perspektywy młodych dorosłych 500+, jako transfer pieniężny, nie rozwiązuje oczywiście wszystkich problemów, które napotykają na drodze ku pełnej samodzielności, ale – pamiętając o jego ograniczeniach – może stanowić zdecydowane wsparcie dla tych Polek i Polaków, którzy wychowują już dzieci³⁴.

Rekomendacje

Celem niniejszego artykułu było przedstawienie zagadnienia młodej dorosłości w Polsce i nakreślenie wybranych obszarów problemowych wraz z towarzyszącymi im działaniami z zakresu polityki społecznej, mającymi pośrednio lub bezpośrednio łagodzić ich skutki. Otwarte pozostają pytania o to, w jaki sposób można wsparcie dla ludzi młodych uczynić skuteczniejszym. Przede wszystkim należałoby rozważyć odejście od polityki społecznej opartej na projektach, które trwają określony czas i docierają do wybranej liczby osób, a następnie w związku z końcem finansowania są zamykane. Podejście to jest szczególnie widoczne wśród działań odnoszących się do rynku pracy. Ponadto, chcąc docierać do jak najszerszej grupy ludzi młodych, należy zastanowić się nad działaniami o charakterze systemowym wspierającymi przechodzenie z systemu edukacji do rynku pracy tak, by nie uzależniać ewentualnej pomocy od zarejestrowania się w urzęd-

³³ R. Szarfenberg, *Przewidywane skutki społeczne 500+: ubóstwo i rynek pracy*, <http://rszarf.ips.uw.edu.pl/pdf/przewidywania500.pdf> [dostęp: 31 stycznia 2017 r.].

³⁴ Omówione elementy polityki społecznej nie wyczerpują, rzecz jasna, katalogu wszystkich dostępnych rozwiązań w obszarach rynku pracy, mieszkalnictwa i rodziny. Wybrane zostały te działania, które mają relatywnie najszerszy charakter, przy wszystkich ich istniejących ograniczeniach i słabościach.

dzie pracy. Wymagałoby to opracowania skutecznego systemu służącego do monitorowania postępów młodzieży i młodych dorosłych w ich karierach edukacyjnych i zawodowych.

Niewątpliwie kosztownym, ale i, jak pokazują badania, niezbędnym zadaniem będzie zaprojektowanie polityki mieszkaniowej w taki sposób, by obejmowała ona możliwie szerokie grono ludzi młodych. Należałoby również zerwać z uzależnieniem pomocy w uzyskaniu mieszkania od posiadania zdolności kredytowej, dzięki czemu otworzyłyby się furtkę do korzystania z pomocy osobom niepracującym lub pracującym w warunkach tymczasowości i niestabilności zawodowej. Krokiem w dobrą stronę wydaje się „Narodowy program mieszkaniowy” opracowany i przedstawiony w 2016 r., zakładający zwiększanie dostępności mieszkań osobom, które z powodu zbyt niskich dochodów nie mogą kupić lub wynająć mieszkania. Ma to zostać osiągnięte między innymi poprzez finansowe wspieranie samorządów w budowie mieszkań komunalnych, a także bezpośrednią pomoc związaną z opłacaniem czynszu w przypadku osób ubogich.

Największym wyzwaniem, przed jakim stoi polska polityka społeczna, jest jednak skoordynowanie wszystkich programów i działań w taki sposób, by obejmowały one wszystkie te obszary młodej dorosłości, które są istotne z punktu widzenia tranzycji z fazy młodzieńczej do fazy samodzielnego życia. Pozwoliłoby to na realizację rekomendacji i zaleceń płynących z Unii Europejskiej, a w rezultacie – parafrazując Krystynę Szafranec – ludzie młodzi przestaliby być problemem dla społeczeństwa, w zamian stając się szansą na jego owocny rozwój.

Bibliografia

- Arak P., *Wejście młodych ludzi na rynek pracy. Oczekiwania i możliwości realizacji*, „Polityka Społeczna” 2013, nr 10(475).
- Bakiera L., *Postawy młodych dorosłych wobec małżeństwa*, „Psychologia Rozwojowa” 2008, t. 13, nr 3.
- Bendit R., *Youth-Life and the process of leaving home in Europe* [w:] *Youth and Housing in Germany and the European Union*, 1999.
- Budzyńska E., *Młodzież europejska wobec aksjonormatywnych wyborów. Perspektywa międzygeneracyjna*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Sociologica” 2014, nr 48.
- Brzezińska A., Kaczan R., Piotrowski K., Rękosiewicz M., *Odroczona dorosłość: fakt czy artefakt?*, „Nauka” 2011, nr 4.
- Chyła M., *Absolwenci w kleszczach kryzysów? Analiza sytuacji osób kończących studia na tle przemian rynku pracy*, „Kultura i Edukacja” 2013, nr 4(97).

- Czesła A., *Bezrobocie młodzieży na Warmii i Mazurach*, „Polityka Społeczna” 2006, nr 2(383).
- Dzwonkowska-Godula K., *Ojcostwo jako instytucja i doświadczenie w świetle wypowiedzi młodych wykształconych ojców*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Sociologica” 2011, nr 39.
- Gębuś D., *Rodzina a kariera zawodowa – dylematy współczesnych młodych kobiet*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Sociologica” 2014, nr 51.
- Frysztacki K., *Socjologia problemów społecznych*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2009.
- Palus K., *Zalety i wady życia w pojedynkę w percepcji młodych dorosłych nie posiadających partnera*, „Roczniki Socjologii Rodziny” 2011, t. XX [*Zalety i wady życia w rodzinie i poza rodziną*].
- Rek-Woźniak M., *Młodzi dorośli. Wzory ruchliwości społecznej w okresie transformacji systemowej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2016.
- Słany K., *Socjo-demograficzne aspekty „syndromu opóźniania” i jego konsekwencje dla polityki społecznej*, „Roczniki Socjologii Rodziny” 2006, t. XVII [*Obrazy życia rodzinnego z perspektywy interdyscyplinarnej*].
- Szafraniec K., *Młodzi 2011*, Kancelaria Prezesa Rady Ministrów, Warszawa 2011.
- Szarfenberg R., *Przewidywane skutki społeczne 500+: ubóstwo i rynek pracy*, <http://rszarf.ips.uw.edu.pl/pdf/przewidywania500.pdf>.
- Żurek A., *Orientacja na małżeństwo młodych singli*, „Roczniki Socjologii Rodziny” 2006, t. XVII [*Obrazy życia rodzinnego z perspektywy interdyscyplinarnej*].